

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Васильціва Тараса Григоровича
на дисертаційну роботу Нікішина Євгена Валерійовича
на тему: «Контроль системи продовольчого забезпечення
як чинник економічної безпеки регіону»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека
суб'єктів господарської діяльності

Актуальність теми дисертаційної роботи

та її зв'язок з науковими програмами

У сучасних умовах питання продовольчого забезпечення як чинника та умови економічної безпеки на різних рівнях управління набувають особливої актуальності, що в значній мірі зумовлено негативними тенденціями в економіці, які істотно посилюються в останні роки. На сучасному етапі економічна безпека регіону характеризується негативним впливом загроз і викликів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, а продовольче забезпечення, як один з її чинників, не задовольняє потреби населення в продуктах харчування, що перешкоджає формуванню належного інтелектуально-кадрового забезпечення функціонування і розвитку суб'єктів господарської діяльності як фактора виробництва.

Дисертація Нікішина Є.В. є важливим кроком у подальшій розробці теоретичних та методичних положень контролю продовольчого забезпечення як чинника економічної безпеки регіону на основі сучасної концепції економічної безпеки, а також в уточненні змісту основних положень та понять, розробленні структури контролю та порядку дій з його здійснення. Дисертаційна робота за своєю тематикою є актуальною та результати досліджень мають суттєве наукове значення.

Наукова тематика роботи актуалізується у зв'язку з погіршенням загального стану продовольчого забезпечення. Попри певні позитивні зрушення щодо незначного збільшення обсягів виробництва продовольства, існує ціла низка макроекономічних (зменшення попиту на продукти харчування, зростання залежності від імпорту, витіснення вітчизняного виробника з

внутрішнього ринку), суб'єктних (низька розвиненість та погіршення інфраструктури по збереженню та продажу продуктів, нестабільність економічного середовища), ресурсних (погіршення фінансової забезпеченості, зниження кадрового та матеріально-технічного потенціалу), виробничих (погіршення економічної ефективності суб'єктів господарювання, зниження обсягів створення, придбання та впровадження нової техніки, сучасних прийомів агрокультури, застосування високорентабельних сортів рослин і видів тварин), екологічних (високий рівень розораності земель, низький рівень внесення органічних добрив, та, як наслідок, погіршення стану з рекреацією орних земель,) та демографічних (відтік працездатного населення та його старіння) загроз та викликів продовольчому забезпеченню економічної безпеки.

Склалася парадоксальна ситуація – при відсутності дефіциту продовольства відбувається зниження рівня споживання внаслідок падіння купівельної спроможності населення. Зменшуються обсяги виробництва на душу населення таких основних видів продуктів харчування як м'ясо, молоко та деяких інших. Все це призводить до зниження продовольчої забезпеченості та рівня економічної безпеки регіону, погіршення ресурсної забезпеченості, а через це, й економічної безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання..

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри управління фінансово-економічною безпекою Університету економіки та права «КРОК» за темою «Забезпечення захисту економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності в умовах євроінтеграції України» (номер державної реєстрації 0114U006338).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, що містяться у дисертації і винесені на захист, мають достатній ступінь обґрунтованості. Методологічні та теоретичні основи дослідження базуються на фундаментальних положеннях теорії саморозвитку систем, теорії управління та контролю, наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі економічної безпеки регіону та управління нею,

системології економічної безпеки, методів та моделей аналізу даних. У дисертаційній роботі Нікішина Є.В. послідовно визначено мету, сформульовано наукове завдання, предмет та об'єкт дослідження.

Теоретична цінність дисертації, положення та результати дослідження, які формують наукову новизну, ґрунтуються на комплексі загальнонаукових і формально-логічних методів та методичних досліджень, що містять методи системно-структурного аналізу, факторного та кореляційного аналізу, структурно-логічного і семантичного аналізу, економіко-математичного моделювання та прогнозування тощо.

Структура дисертаційної роботи та її логічне побудування визначені метою і є комплексом розробок теоретичних положень, методичних підходів та науково-практичних методик контролю продовольчого забезпечення економічної безпеки регіону, та визначається необхідністю забезпечення умов розвитку та ефективного функціонування цілісного економічного утворення в загальній системі країни.

Основні теоретичні положення та практичні результати дисертаційного дослідження апробовані на семи міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна

Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає у вирішенні проблемних питань щодо контролю продовольчого забезпечення економічної безпеки регіону, реалізованого на основі положень забезпечення економічної безпеки регіону за результатами уточнення змісту основних положень та понять, розроблення структури та методів контролю і порядку дій по його здійсненню.

Винесені здобувачем на захист результати наукового дослідження мають наукову новизну. Серед них, зокрема, необхідно відзначити:

1. Вперше запропоновано модель контролю продовольчого забезпечення як чинника економічної безпеки регіону, що містить функціональні блоки, контролю ЕБР, які виконують наступні функції: визначення рівня ЕБР (стор. 165); вибір економетричної моделі контролю (стор. 175); формування системи контролю та контроль стану продовольчого забезпечення (стор. 178-179);

прогнозування станів системи ПЗ ЕБР (с. 182) та шляхів управління нею шляхом визначення конфігурації малих резонансних впливів на систему продовольчого забезпечення як чинника економічної безпеки регіону для змін її в бажаному напрямку (с. 182-183); визначення економічного ефекту впровадження (с. 184). Розроблена модель є суттєвим новітнім елементом, який може бути успішно використаний у процесі прийняття управлінських рішень органами влади регіону, суб'єктами фінансово-економічної інфраструктури та господарювання.

2. Вдосконалено концептуальний підхід до контролю продовольчого забезпечення як чинника економічної безпеки регіону на основі теорії самоорганізації та нелінійності розвитку (с. 88), особливістю якого є вирішення якісно нових задач контролю і прогнозування стаціонарних станів економічної безпеки регіону.

3. Вдосконалено методику дослідження співвідношення долі затрат на продукти харчування та індексу споживчих цін на них, яка базується на використанні коефіцієнту кореляції Пірсона. Запропоновано вважати критичним рівнем 50 % витрат на продукти харчування в бюджеті домогосподарств (замість існуючого рівня 60 %) як такий, що дає можливість забезпечувати збалансований раціон харчування індивідуума (с.139).

4. Методичні основи діагностики економічної безпеки, окрім інтегрального методу визначення стану продовольчого забезпечення, доповнені дослідженням проблеми надмірності системи ЕБР для визначення перевищення обсягу забезпеченості системи ресурсами (с. 161), ентропійним тестуванням для визначення ступінь упорядкованості системи (с. 162), детермінованим аналізом рівноважності для перевірки стійкості системи в умовах невизначеності (с. 180), методом «великих даних» для виявлення взаємозв'язку між умовами та показниками стану економічної безпеки (с. 181).

5. Обґрунтовано науково-методичні засади розробки моделі контролю продовольчого забезпечення як чинника ЕБР (с. 158-165), що дозволило внести прикладні корективи у процес контролю ПЗ економічної безпеки.

6. Запропоновано авторське трактування поняття «контроль продовольчої забезпеченості регіону» з визначенням складових, процесу та механізму контролю економічної безпеки на макрорівні та рівні регіону (с. 22) та надана декомпозиція системи ЕБР та місце контролю продовольчого забезпечення в системі ЕБР (с. 25). Зауважена можливість використання математичного апарату теорії самоорганізації систем для економічних розрахунків (с.23).

7. Розроблено механізм регулювання продовольчим забезпеченням як чинника економічної безпеки регіону (с. 61) та надані рекомендації щодо завдань зі створення та діяльності з впровадження системи ПЗ регіону (с. 65-66), використання яких дозволить здійснювати контроль продовольчого забезпечення регіону та узгоджувати дії суб'єктів у виконанні політик з регулювання ПЗ ЕБР.

8. Визначені збитки, які завдаються внаслідок росту захворюваності населення, та зроблено їх порівняння з обсягами капітальних інвестицій у сільське господарство, та тим самим було доведено доцільність впровадження контролю системи продовольчого забезпечення (с. 191).

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами наукового дослідження опубліковано 13 наукових праць, серед яких 2 наукові статті – у наукових фахових виданнях України, 4 – у виданнях, включених до міжнародної наукометричної бази даних, 1 стаття у збірнику наукових праць і 6 публікації в інших виданнях.

Основний зміст дисертації у достатній мірі відображений в авторефераті.

Важливість одержаних здобувачем результатів для науки і практики

Дисертаційна робота Нікішина Є.В. є вагомим внеском у розвиток теорії і практики економічної безпеки. Наукова значущість результатів дослідження полягає у розробленні здобувачем сучасного наукового підходу щодо розвитку теоретично-методичних та науково-практичних засад, які в сукупності вирішують важливу наукову задачу контролю продовольчого забезпечення

економічної безпеки регіону за результатами уточнення змісту основних положень та понять, розробленні модель, структури контролю та порядок дій по його здійсненню. Сформульовані в дисертації результати дослідження, висновки та основні положення дозволили виробити рекомендації щодо розв'язання проблеми побудови контролю системи продовольчого забезпечення економічної безпеки регіону, які покладені в основу розробки теоретико-методичних положень та науково-методичного забезпечення вирішення досліджуваної проблеми.

До результатів, які мають практичне значення, належать наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження, які можуть бути використані органами управління при розробці контролю стану економічної безпеки регіону та його продовольчого забезпечення.

Застосування наведених у дисертації теоретично-методичних розробок дозволить підвищити рівень продовольчого забезпечення регіону, ступінь захисту від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників та забезпечити досягнення належного стану економічної безпеки.

Результати дисертаційної роботи та пропозиції щодо продовольчого забезпечення в системі економічної безпеки схвалені та прийняті до впровадження Київською обласною державною адміністрацією, а саме: Департаментом економічного розвитку і торгівлі (довідка про впровадження результатів дослідження № 2-12-82 від 22.11.2016 р.) та Управлінням молоді та спорту (довідка № 01-15/1419/1 від 12.09.2016 р.). Методики, розроблені в дисертації, використовуються при обґрунтуванні проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2017 рік при аналізі стану ціноутворення та його впливу на економічний розвиток регіону.

Матеріали дослідження використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Харківський державний університет харчування та торгівлі» для підготовки та проведення лекційних та семінарських занять із навчальних дисциплін «Управління економічною безпекою бізнесу» та «Економіко-математичні методи і моделі» (Акт впровадження №147/16 від 22.04.2016 р.); ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» при розробці

методичних рекомендацій із дисциплін загальноекономічного напрямку для підготовки фахівців по спеціальності «Технологія харчування» (Акт впровадження № 112 від 01.06.2016 р.).

Зауваження та дискусійні положення дисертації

Відзначаючи загальний високий рівень обґрунтованості теоретичних і методичних положень дисертаційної роботи, її цілісність та логічну послідовність викладу матеріалів, необхідно зробити ряд зауважень і зазначити про такі дискусійні положення дисертаційної роботи Нікішина Є.В.:

1. Предметом дослідження стали багаторівневі аспекти в системі економічної безпеки. Це передусім економічна безпека суб'єктів господарювання (як ключовий рівень у відповідності до назви спеціальності, за якою підготовлена дисертація), а також продовольче забезпечення (як функціональний елемент) та економічна безпека регіону. Відтак, здобувачу слід було ретельніше дотримуватися цієї логічної послідовності і у відповідності до неї – чіткості застосовуваної термінології. Це б дозволило уникнути застосування низки суперечливих понять, як-от – «продовольче забезпечення економічної безпеки», «економічна безпека регіону в системі продовольчого забезпечення», «контроль економічної безпеки регіону».

2. У п.р. 1.1 на рис. 1.1 (с. 20 рукопису), а також рис. 1. (с. 9 тексту автореферату) здобувач показує вплив продовольчого забезпечення на економічну безпеку регіону. Проте, по-перше, вплив продовольчого забезпечення на такі висліди, як продуктивність праці, фінансовий стан, рівень тінізації та ін. не є прямо- і єдинообумовлюючим, а залежить ще від значної кількості інших факторів і умов. По-друге, вплив продовольчого забезпечення на економічну безпеку регіону доцільно було показати через галузеві (розвиток і ефективність сільського господарства, АПК, харчової і переробної промисловості) та соціально-демографічні аспекти. По-третє, більш прикладне значення мала б розробка із відображенням впливу продовольчого забезпечення на суб'єктів господарювання, а вже потім – на економічну безпеку регіону.

3. Назва дослідження стосується «системи продовольчого забезпечення». Відтак, у першому розділі дослідження слід було концептуально

охарактеризувати підходи до визначення такої системи і формування складу її елементів. Щоправда, автор оперує поняттям системи продовольчого забезпечення у назві п.р. 1.2 дослідження, але в тексті цієї структурної частини роботи детальна характеристика цієї системи не надається. У цьому ж підрозділі доцільно було б детальніше показати й принципи функціонування відповідної системи, які наводяться лише на с. 52-53 рукопису і стосуються виключно європейського досвіду у цій сфері.

4. У п.р. 1.3 на рис. 1.3 (с. 61 рукопису), а також рис. 2. (с. 11 тексту автореферату) здобувач навів складові механізму регулювання та визначив напрями контролю продовольчого забезпечення, що є важливою доробкою і результатом дослідження. Водночас, доцільніше було зазначити, які саме аспекти контролюються за цими напрямками. Крім того, вище прикладне значення мала б розробка, де автором галузеві сфери контролю були б доповнені, наприклад, контролем різних складових діяльності суб'єктів господарювання, кількісно-якісних характеристик споживання населенням товарів продовольства тощо.

5. Комплексний аналіз, результати якого дисертант представив у другому розділі дослідження, необхідно було доповнити, по-перше, взаємозв'язками і взаємовпливом з-поміж: (1) продовольчого забезпечення, (2) функціонування суб'єктів господарської діяльності, (3) економічної безпеки регіону; по-друге, висновками відносно ефективності здійснення та виявлених автором головним проблем системи контролю продовольчого забезпечення, яка застосовується у Київському регіоні.

6. На рис. 3.1 (с. 149 дисертації) та рис. 3 (с. 15 тексту автореферату) здобувач подав структуру системи продовольчого забезпечення регіону. Проте, в цій важливій доробці наявні певні неузгодженості. Доречно було конкретизувати органи влади, відповідальні за політику в аналізованій сфері; навести елементи не лише фінансової, але й економічної інфраструктури; розширити склад суб'єктів господарювання, зокрема комунальними підприємствами, фізичними особами – підприємцями, різного роду підсобними домашніми господарствами та самозайнятими особами тощо. Також подана розробка містить лише суб'єкти управління та інституції інфраструктури, що,

очевидно, не в повній мірі утворює систему продовольчого забезпечення регіону.

Однак, зазначені дискусійні положення і наведені вище зауваження не знижують загальну позитивну цінність проведених досліджень, зроблених висновків та отриманих у дисертаційній роботі Нікішина Є.В. результатів.

Загальні висновки і рекомендації

Дисертаційна робота Нікішина Є.В. є завершеною кваліфікаційною науковою роботою, у якій викладено та обґрунтовано авторський підхід щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та розробки науково-практичних рекомендацій удосконалення контролю системи продовольчого забезпечення економічної безпеки регіону для досягнення належного стану економічної безпеки його суб'єктів господарської діяльності.

Подана до захисту дисертація написана в науковому стилі, матеріал викладений у логічній послідовності, висновки науково обґрунтовані та підтверджені результатами комплексних досліджень і впроваджені у практику діяльності органів влади регіону.

На підставі детального аналізу змісту дисертаційної роботи на тему «Контроль системи продовольчого забезпечення як чинник економічної безпеки регіону» можна констатувати, що в цілому здобувачем виконані вимоги, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Дисертаційна робота відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів і її автор, Нікішин Євген Валерійович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, кредиту та страхування
Львівського торговельно-економічного університету

Т.Г. Васильців

